

PARTIDUL NAȚIONAL
ROMÂN

DUCEREA
MEMORANDULUI
ROMÂNILOR DIN
TRANSILVANIA
ȘI UNGARIA LA
VIENA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AMINTIRI DIN TRECUT

— 1892 —

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201501479

Ducerea Memorandului la Viena.

— Amintiri din trecut. —

Azi se împlinesc 30 de ani de când Comitetul Executiv al partidului național, însoțit de aproape 300 de Români, au sosit la Viena, strălucita reședință de odinioară a Habsburgilor, pentru a prezenta Impăratului Francisc Iosif Memorandul Românilor din Transilvania și Ungaria.

Memorandul însuș, care cuprindea durerile și dorințele celor trei milioane de Români, n'a ajuns nicicând în mâinile Impăratului. Guvernul maghiar, care își anunțase dimisia, și presa maghiară, care amenința cu declararea independenței Ungariei pentru cazul dacă deputațiunea română ar fi primită — reușise a împiedica nu numai primirea în audiență la Impărat a deputațiunii române, ci chiar și preluarea Memorandului, pe care dr. Ion Rațiu, președintele de-atunci al Comitetului Executiv îl predase șefului de cabinet al Impăratului dl de Braun, căci Memorandul a fost retrimis de Curtea Imperială președintelui Comitetului Executiv sigilat și nedesfăcut așa cum fusese predat.

Importanța d'cerii Memorandului la Viena nu zăcea, însă, în primirea de-

putațiunii române ci în însuș faptul mergerii demonstrative la Viena ca semn de protestare în contra stărilor cari deveniseră insuportabile pentru poporul românesc de dincoace de Carpați și în acțiunea politică și mișcarea populară a cărei început trebuia să fie, precum pe urmă a și fost

Situația Românilor

Intr'adevăr, mergerea deputațiunii românești la Viena cu Memorandul Românilor însemna nu numai împlinirea unei dorințe generale a poporului românesc din Transilvania și Ungaria exprimate în repetite rânduri cu ocaziunea diferitelor conferințe naționale, ci și începutul unei mișcări populare și al unei epoci politice de renaștere a poporului românesc de dincoace de Carpați. Pentru a înțelege aceste lucruri și pentru a le putea aprecia este necesar să cunoaștem situațiunea politică de pe atunci a poporului românesc.

Dela anul 1867, adică dela introducerea dualismului și inaugurarea hegemoniei maghiare situația politică a poporului românesc devenise din zi în zi mai rea. Prin desființarea autonomiei Transilvaniei și prin declararea uniunii cu Ungaria propriu zisă, poporul românesc ajunsese contopit prin legi și măsuri administrative în faimoasa națiune maghiară, denegându-i-se orice rol politic în țară. Insuș poporul românesc divizat în două partide politice, cel național din Ardeal și cel din Ungaria propriu zisă, nu putea să ajungă la suprafață în lupta politică crâncenă pe care trebuia s'o dea.

Partidul național din Transilvania de-

cretase dela început pasivitate față de Parlament. Românii din Ungaria propriu-zisă încercară să intre în lupta electorală, dar în fața teroarei desfășurate de puterea publică nu putău să se valideze în mod convenit.

În anul 1881, în conferința națională ținută la Sibiu, bărbații politici conducători ai poporului românesc din Transilvania și Ungaria, convingându-se de necesitatea absolută a solidarității poporului românesc din Transilvania și Ungaria, mânați de înalt patriotism, s'au contopit într'un singur partid politic, în „Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria.” Din acest moment solidaritatea națională reprezentată prin acest unic partid a reușit să conducă viața politică românească spre o tot mai desăvârșită atingere a conștiinței naționale și a simțului de separatism față de Unguri, prin ce se prezintă zi de zi ca o forță mai puternică, care se opunea în mod serios politicei de maghiarizare a Statului ungar. În raport însă cum creștea puterea politică a poporului român creștea și furia de maghiarizare a Ungurilor și tendința de oprimare a puterii de Stat față de poporul românesc.

Autonomia Ardealului ștearsă; ființa națională a poporului românesc tăgăduțată; legea naționalităților nesocotită pe întreaga țară; bisericile și școlile românești persecutate; limba românească scoasă din toate funcțiunile publice; limba maghiară impusă și în școlile românești; asilele de copii maghiarizatoare înființate; persecuția presei române începută, împiedicarea cu toate mijloacele de corupțiune și teroare de

a-și alege Români deputați chiar și în cercurile unde ei în ciuda sistemului electoral censitar aveau majoritatea, — toate aceste însemnau o stare insuportabilă pentru poporul românesc și totodată un pericol iminent de maghiarizare și pauperizare a poporului românesc.

Ce căutau

Români la Viena?

În fața acestei stări, poporul românesc nu găsea nicăiri scut. România era angajată la politica Triplei-Alianțe, nu putea da nici un ajutor serios, cel mult că dădea ospitalitate intelectualilor români refugiați din Transilvania și Ungaria dinaintea furiei guvernului și dădea adăpost și ocupațiune numeroșilor intelectuali de dincoace de Carpați, cari nu erau primiți nici într-o funcțiune publică în Statul ungar.

România trebuia să se lapede de orice intențiune de iredentism și trebuia să se ferească de orice aparență a iredentismului. Era și ea la începutul vieții sale independente și era încă prea slabă pentru a se putea cugeta la o acțiune mai cutezată. Deși Români de dincoace de Carpați simțiau cu toată căldura inimii lor că soarele tuturor Românilor răsare la București, totuși nu putea lega nici o nădejde în ce privește ocrotirea lor, cel puțin deocamdată, prin puterea Bucureștilor. Trebuiau căutate alte nădejdi sau cel puțin a suspinea nădejdea în mase prin căutarea altui scut în fața orgoliului maghiar și a furiei de cutropire a Statului ungar.

Conducerea partidului național credea că poate găsi acest scut sau cel

puțin o nădejde întemeiată pentru a susține speranța reușitei la mase în dinastia Habsburgică și în Impărat, care pe vremea absolutismului dăduse multe semne de apreciere a poporului românesc și cu a cărui ocrotire se făcuseră în timpul absolutismului cele mai însemnate așezăminte românești.

Astfel Conferințele Naționale în repetite rânduri au hotărât prezentarea unui Memorand la Impăratul, în care să se arate situația tristă și nemeritată a poporului românesc, pericolul care rezidă în politica de maghiarizare pentru întreaga monarhie și să ceară remediarea acestor stări de lucruri. Gheorghe Barițiu chiar pregătise un memoriu din însărcinarea partidului național, care se și publicase într'o broșură. Mai pe urmă Conferința Națională din 1888 decisese prezentarea „la timp oportun“ a unui memoriu către Impărat.

Comitetul executiv ales de această conferință nu găsisese însă timpul oportun pentru prezentarea memoriului, astfel încât conferința convocată pe 20 Ianuarie 1892 avea înaintea sa raportul Comitetului Executiv al partidului, al cărui președinte era Vichentie Babeș, în care se spunea că deși este un proiect de memoriu la dispoziția comitetului, acesta nu a găsit situația politică generală de atare ca să fi putut găsi de oportună încercarea prezentării Memorandului.

Dar deja înainte de această conferință în sânul partidului național și peste tot în sânul poporului românesc de dincoace de Carpați începuse un curent puternic, care pretindea în mod iresistibil o acțiune mai vie și mai energică a poporului românesc în sco-

pul desrobirii lui politice. În fruntea acestei mișcări stăteau dintre cei mai în etate *dr Ion Rațiu*, vicepreședinte al partidului, *Gheorghe Popș de Băsești*, *Eugen Brote*, iar dintre cei mai tineri *dr Vasile Lucaciu*, secretarul general, și *Iuliu Coroianu* și pe urmă *Aurel C. Popoviciu*, care pe atunci își începuse activitatea publică.

Accest curent puternic cerea prezentarea imediată a Memorandului către Împărat pentru a-i arăta situația imposibilă din Ungaria și Transilvania, dar mai ales pentru că credeau de sosit timpul ca poporul românesc să manifeste nemulțumirea sa înaintea întregii lumi și prin aceasta a sparge'ghiața care înconjurase în opinia publică europeană chestiunea română. Guvernul unguresc, adică, își puna în mișcare toată puterea sa în scopul de a împiedeca orice știre ori manifestare a nemulțumirii Românilor și politica aceasta de „todschweigen“ ajunsese la supărătoare rezultate pentru Români. De altă parte acest curent din partidul național credea de absolut necesar ca lupta politică să devină o mișcare într'adevăr populară, care să angajeze masele largi ale poporului românesc la manifestațiuni vii și puternice, ca prin aceste să se ridice și conștiința națională și puterea de rezistență a poporului românesc.

De un mijloc potrivit pentru ajungerea acestui scop, reprezentanții acestui curent, în frunte cu *dr Ion Rațiu*, găseau ducerea Memorandului la Împăratul din Viena, căci era clar că un astfel de pas important trebuia să-și aibă efectul asupra masselor populare și răsunet puternic în opinia publică europeană.

În fața acestui curent stetea cealaltă

parte a conducătorilor partidului național, în frunte cu Alexandru Mocsonyi, cari credeau, că prezentarea Memorandului va rămânea fără nici un efect la Curtea Imperială, ca urmare poporul românesc va rămânea mai bogat cu o deziluzie și slăbiciunea politică a poporului românesc va fi și mai evidentă. Această grupare politică din jurul lui Alexandru Mocsonyi, bărbat foarte erudit, cu mare autoritate și bun român, vedea deci în prezentarea imediată a Memorandului un pericol național și de aceea era hotărâtă a se opune unei hotărâri în acest sens.

Conferința din 1892

Între astfel de împrejurări s'a ținut memorabila Conferință Națională dela 20 Ianuarie 1892, în care stăteau cu mare înverșunare față în față aceste două curente conduse ambele de bărbați convinși și cu multă pregătire. La conferință secretarul general dr Vasile Lucașiu a prezentat raportul Comitetului, iar Conferința, conform uzului vechiu a emis o comisiune de 40 cu misiunea de a examina acest raport și a face propuneri concrete.

Dezbaterile din comisiune s'au fost foarte animate și ținute la un nivel înalt. Ceeace este interesant și le serveste de laudă veșnică ambelor tabere este faptul că *ambele țineau mai presus de orice, mai presus decât convingerile și pasiunile lor, solidaritatea națională și solidaritatea partidului național, declarând dela început că se vor supune necondiționat hotărârii majorității*; principiu la care țineau cu sfințenie toți oamenii de bine ai poporului românesc. Multe nenorociri s'ar fi înlăturat de

pe capul Ardealului și al Banatului, dacă bărbații politici ai provinciilor noastre ar fi fost și în timpul din urmă animați de aceleași sentimente altruiste cum au fost cei de pe vremuri.

În comisiunea de 40 Alex. Mocsonyi a prezentat un proiect de rezoluțiune care a fost primit în unanimitate de comisiunea exmisă, afară de un singur punct, de cel privitor la prezentarea memoriului. Privitor la această chestiune în proiectul de rezoluțiune se spunea ca Memorandul să fie prezentat „la timp oportun”, ceea ce dr. Ion Rațiu și cei din jurul său nu voiau nici decum să accepte, ei pretindeau modificarea acestui punct în înțelesul ca Memorandul să fie prezentat Impăratului fără amânare.

Hotărârea Conferinței

Rezultatul acestei discuțiuni memorabile credem potrivit a-l reda, reproducând raportul oficial de pe atunci din „Tribuna” :

„La finea discuțiunei asupra acestui punct, înainte de ce s'ar urma la votare, se trec la protocol următoarele declarații și enunțări făcute în coînțelegere comună :

I. Alexandru Mocsonyi în numele său și al soților săi de vederi și principii, declară, că dânsii nu pot, și nu vor lua asupra lor nici o răspundere pentru situațiunea ce se va crela și eventuale rele ce se vor produce prin prezentarea memoriului fără amânare și decl în timp neoportun.

II. Alexandru Mocsonyi și soțul săi declară, că vor respecta votul contrar, dar la executarea activă a aceluia nu vor coopera.

III. Solidaritatea partidului trebuie conzervată pentru tot cazul, deci minoritatea se va supune votului majorității.

IV. În ședința plenară se va prezenta numai un operat al comisiunii și acela se va primi fără contrazicere.

V. Raportul comisiunii și membri noului comitet central se vor lua exclusiv din șirul majorității.

VI. Asupra propunerilor se va vota întâi în comisiune, iar după aceea în ședința confidențială a tuturor delegaților.

Ambele votări vor fi nominale, iar pentru cazul, că majoritatea nu s'ar rezulta la ambele votările pentru una și același propunere, va fi luat în considerare votul obținut în întrunirea tuturor delegaților.

Rezultatul votului a fost:

1. În comisiune au votat 18 membri pentru primirea contra propunerii lui E. Brote, de a prezenta „Memorandul” fără amânare, iar 19 membri contra aceleia.

2. În ședința confidențială a tuturor delegaților s'a primit contrapropunerea lui E. Brote cu 78 voturi contra 56 voturi.

Hotărârea Conferinței Naționale privitoare la prezentarea „Memorandului” sună precum urmează:

„Ori cât de indispensabil trebuie să apară pentru fiecare patriot nepreocupat o schimbare salutară, totuși conferința, față cu dezvoltarea ce o iau lucrurile, se simte constrânsă la dureroasa mărturisire, că nu numai față cu regimul ci și față cu toți factorii parlamentari și-a pierdut încrederea.

Ea crede, că sanarea răului țara nu l poate aștepta decât numai dela o intervențiune cerespunzătoare a celui alt factor, factorului suprem de fapt, a Coroanei, care în pozițiunea sa înaltă stând peste orice particularism și ca adevărat reprezentant al intereselor celor mai înalte ale Statului, are chemarea constituțională, de a se întrepune cu sacra sa autoritate și plenitudine a puterii sale, ori de câte ori Statul ajunge într'o stare, în care organismul său este amenințat chiar în structura sa cea mai internă Conferința susține deci cu deplină încredere în gloriosul ei purtător, Preagrațiosul nostru Monarch, concludul conferențelor trecute cu privire la subțernerea unui Memorand la tron, și decide că acest Memorand să se prezenteze fără amânare."

Redactarea Memorandului

Pe lângă acestea antecedențe s'a hotărât prezentarea memoriului fără amânare la M. Sa Impăratul, iar executarea s'a încredințat comitetului executiv compus din 25 membri, ales fiind președinte în vece neuitatul dr Ion Rațiu, marele luptător pentru drepturile națiunii române, al cărui devotament și simț de jertfă pentru cauză, și a cărui energie era cunoscută încă de pe vremurile luptelor naționale din anii 1850—1881 și care a stat cu neînfrănată iubire de neam în serviciul cauzei române în cele mai grele vremuri.

Comitetul executiv s'a năzuit a satisface fără amânare încredințarea primită. În acest scop a instituit o comisiune pentru redactarea definitivă a memoriului. Această comisiune alegând de referent pe dl Iuliu Coroanu. Dsa a și

redactat acest memoriu pe care l-a și primit comitetul executiv făcându-i modificările de stil crezute de cuviință. Astfel în luna Aprilie 1892, comitetul a fost în situația de a decide prezentarea faptică a memoriului — fixând termenul pentru sosirea comitetului executiv și a delegațiunei în Viena zilele de 28 și 29 Mai. Rămânând ca să se prezinte memoriul M. Sale în o zi apropiată după sosire, când se va primi audiența.

Comitetul executiv chiar în vederea scopului său de a face o manifestațiune observată de întreaga lume civilizată — și de a angaja la acest act istoric a ducerii Memorandului la Viena — masele poporului românesc — a hotărât ca cu acest Memorand să nu se prezinte numai comitetul executiv, ci și o delegațiune numeroasă a poporului românesc ca cu atât mai mult să se vadă că doleanțele cuprinse în memoriu nu sunt numai ale partidului național ci ale întregului popor românesc pe care îl reprezintă.

Membri deputațiunii

In deputațiunea română din Viena au luat parte :

Membri comitetului : dr Ican Rațiu, președintele comitetului ; George Pop de Băsești. v. p. ; Eugen Brote v. p. ; Vasile Lucaci s. g. ; Septimiu Albini s. Patriciu Barbu m. - Ludovic Csato ; Iuliu Coroian ; Gherasim Demide ; Gavrilă Lazăr ; dr I. T. Mera ; dr Teodor Mihali ; Rubin Pațitia ; Aurel C. Popovici ; Aurel Saciu. Afară de acești membri ai comitetului : Vasile Rațiu, Mihai Velici, dr Gavril Tripon și Vasile Lenat și-au scuzat absența prin morb sau alte cauze grave. Membri din Sibiu ai comitetului central : Nicolae Cristea, dr D. P. Barcianu și Dimitrie Comșa nu au putut participa neprimind

concediu dela autoritățile bisericeii gr.-or. în al cărei serviciu stăteau.

Din deputație au mai făcut parte : Andreica M., Athanasie P., Avram N., Barbu G., Bran I., Banciu I., V. Babod, I. Budsi, I. Bota, D. Bobu, I. Baciuc, N. Băieșan, E. Bran, O. Boiu, I. Baciuc, V. Bodea, A. Bilițiu, S. Băiașu, I. Bația, A. Bora, A. Biliban, M. Babeși, A. Berinde, S. Berinde, I. Bot, M. Bodea, A. Buzan, G. Bogdan, P. S. Barcianu, A. Bulzan, P. Bodea, P. Buda, G. Borlea, P. Binchieiu, T. Barbovici, I. Cosma, D. Ciontea, I. Costin, T. Cotuțiu, A. Ciontea, S. Cucu, P. Călcăușaru, Ion Coaje, N. Coma, I. Comșa, I. Chifor, C. Chibșe, V. Chizălianu, I. Chiva, A. Candale, G. Ciobrișin, D. Corcianu, Andrei Cosma, Cocian Florian, I. Călb, Nicolae Ciurcu, Comos Alexandrescu E., A. A. Danciu, C. David, I. Danciu, A. M. Danciu, N. David, I. Duma, A. Damian, A. Dragoș, P. Dadeleanu, V. D. agoș, I. Dragoș, T. Dumitru, G. Dronca, T. Dragomir, A. Fedorca, L. Franc, G. Filep, Z. Galeriu, I. Ghâtea, I. Georgescu, I. Gaal, N. Hossu, A. Hossu, D. Hamța, O. Horoțan, D. Hanciu, S. Horpoș, N. Herlez, V. Pop Hârșan, D. Hangea, C. Iuga, I. Istadie, E. Iuga, Dumitru Ioan, A. Ioan, R. Istrate, I. Lenghel, D. Lupu, I. Lucaciu, N. Lascu, Lintu, C. Lucaciu, P. Leucuța, Filip Leuca, N. Lăzărescu, Gr. Mureșan, E. Moga, St. Mureșan, E. Mircea, Sim. Moldovan, S. Malvin, I. Munteanu, Al. Macaris, M. Moldovan, Fr. Maghier, V. Mureșianu, Aug. Moșolygo, A. Medan, I. Muntean, dr. Cassiu Maniu, T. Medan, dr. Silviu Moldovan, Vasile Mangra, N. Mladin, P. Mladin, St. Neamțu, P. Vertic, N. Neamțu, I. Nicola, Samson Oprea, N. Olteanu, T. Onișor, Romulul Orbean, M. Oșan, Oprea Onuț, Pop Floria, Pop Vasilica, Pop Andreiu, Pop Ioan, G. Papuc, Ion Popescu, A. Pașca, G. Petrovan, Al. Pop, P. Porumb, Popilie, I. Pecol, P. Pășlea, G. Pașca, Ioan Pop, Popu Ioan, Popu Leontin, G. Puscariu, Sim. Petricea, N. Păp, Vas. Pocol, I. Pops, dr. Ștefan Pop, Teodor Pop, V. Pășcaș, Sim. Popan, Aurel Pop, Ștef. Pop, Popovici Alexiu, G. Petran, Const. Popovici, G. Popovici, August Pop, G. Pop, Rafe Ilie, V. Rus, I. Rebrean, Racofi Marian, Efrem Rațiu, Valeriu Rusu, Iordache Roșca, Dem. Suciu, V. Suciu, Ștefană Dumitru, V. Scurtu, I. Sărbu, G. Stanciu, Sim. Scridon, N. Suciu, I. Suciu,

S. Spumă, Sufară Nistor, Iul. Șurani, V. Sârb, Dem. Săvoiu, V. Ștefan, G. Suci, Trif Gligor, Al. Tinerea, N. Tomaș, G. Tomaș, Maxim Teban, V. Târnovan, Teban Petru, Ignat Urs, Ilie Urs, I. Vasvari, I. Vascu, A. Vicașu, Iosif Vanc, Dimitrie Vanc, dr. A. Larionessi, Ion Pop. — Această listă nu e completă — numele multora lipsese, mai cu seamă dintr-o țară. La deputațiune s'au alăturat membri ardeleni și ungureni ai coloniei din Viena, tinerimea academică și o delegație de 6 membri trimiși de studenții din B-pesta. Numărul total al deputațiunii a fost de peste trei sute...

Românii la Viena.

Sosită la Viena deputațiunea s'a găsit în fața faptului că guvernul unghuresc reușise a solidariza cu cauza nedreaptă a maghiarilor, întreg guvernul comun și austriac, precum și toate partidele austriace de guvernământ. Era primit principiul că Austria trebuie să stea sub hegemonia germană, iar Ungaria sub cea maghiară. O spargere a hegemoniei maghiare în Ungaria, era considerată din partea germanilor din Austria ca un pericol pentru hegemonia lor.

Iată de ce delegațiunea română nu a fost primită în Viena decât de partidul ma elui bărbat de Stat austriac dr. Lueger, de ceții tineri și de câțiva deputații italieni și croați. Ceilalți s'au pus toți zid în jurul Impăratului ca nu cumva deputațiunea română și memorandumul lui să ajungă înaintea Impăratului.

Guvernul maghiar a trimis la Viena pe faimosul baron Bánffy la Impărat, ca să împedec primirea Românilor. Impăratul a ezitat trei zile, pe urmă a cedat amenințărilor maghiare, care-i puneau în vedere cele mai mari înouăcături

politice pentru cazul dacă delegațiunea română va fi primită. Presa maghiară seonda guvernul și pretindea direct curții, bruscarea delegațiunii române. Dr Rațiu se prezentase dlui de Brann șeful Cabinetului Imperial, pentru a cere audiența, acesta dintâi puse în vedere primirea delegațiunii apoi se refugiase la expedientul că M. S. nu obișnuiește a primi delegațiuni așa mari, pe urmă a treia zi la rugat pe dr Rațiu ca să discute chestia cu ministrul maghiar a latere Szögyény care însă în aceeași zi se depărtase din Viena așume pentru a evita discuția cu dr Rațiu. Pe urmă șeful Cabinetului imperial a declarat categoric că M. S. nu este în situația de a primi delegațiunea, și l'a rugat să-i predea memorandumul Românilor, pentru ca să l'îmâneze dânsul Majestății Sale imperiale. Dr Rațiu nu avea ce face altceva decât a satisface aceste dorințe și în 1 Iunie a depus în mâinile dlui de Brann Memorandumul Românilor.

Politicianii scurt văzători, ai Ungariei și Austriei, izbutiseră deci a împiedeca primirea delegațiunii române de către Impăratul Franciso Iosif, dar nu se mulțumiseră cu atâta. Ei voiau să împiedece orice manifestare a Vienei și a partidelor austriace în favoarea Românilor. Partidul dr Lueger, Cehii tineri, Italienii și Croații din parlamentul Austriac și din reprezentanța comunală a orașului Viena, dorind a face o primire potrivită, delegațiunii poporului românesc, în capitala imperiului austriac, au organizat o splendidă întrunire în sala festivă a primăriei din Viena în onoarea dele-

gațiunei române. Guvernul unguresc a reușit însă, ca poliția din Viena la ordinul guvernului austriac să dizolve această întrunire. Astfel ea nu s'a putut ține, în schimb s'a organizat de aceiași deputați și reprezentanți comunali în sala cea festivă dela „Elterhein“ o adunare impunătoare în care dr. Lueger, Schneider, Bianchini deputați din parlamentul austriac, au ținut însuflețite cuvântări relevând dreptatea și vrednicia poporului românesc — răspunzând — dr. Rațiu, Gh. Pop de Băsești E. Brote, dr. V. Lucaciu și țăranul Nicolae Herlea din Vinerea și alții, accentuând hotărârea poporului românesc de a lupta pentru drepturile sale, în interesul său și al întregii monarhii.

Ne fiind primită de Majestatea Sa delegațiunea a hotărât să trimită o telegramă Impăratului — pentru a anunța și pe această cale prezența sa în Viena cu doleanțele românilor.

Această telegramă concepută în termeni de necondiționată supunere către Impărat a fost viu discutată în presa românească. Telegramă care în urma rezistenței câtorva membri din comitet înainte de expediare a suferit unele modificări de text, dar dată fiind publicității în conceptul original, firește nu mai putea fi în împrejurările date — rectificată în public.

Colonia română din Viena a primit cu mare însuflețire delegațiunea română. Studențimea universitară din Viena a fost cuprinsă de înaltă însuflețire pentru cauza mare pe care o reprezenta delegațiunea memorandistă și pentru primirea acesteia în mod demn în Viena.

Tinerimea universitară a aranjat o masă festivă la care au luat parte și deputații și consilierii orășenești prieteni ai cauzei române.

Rapoartele ziarelor de pe vremuri, sunt plune de elogii la adresa coloniei române din Viena condusă de decedatul dr Ciurcu și la adresa tinerimei universitare între cari se remarcă prin activitatea lor deosebită: Telescu, Codarcea, Turcan, Grigorevici, Comșa, Popovici, Vaida, Hacman, etc.

Foloasele și consecințele Memorandului.

Astfel a decurs acțiunea ducerii memorandului la Viena. Nimeni nu aștepta un rezultat momentan dela prezentarea acestui memorandum, cu toate sunurile venite din Berlin a căror interpreti să făcuse câțiva din conducători acțiunii memorandiste; dar de altă parte toată lumea a rămas surprinsă de slăbiciunea Împăratului care a ajuns la un grad atât de înaintat încât nu a cutezat să primească măcar delegațiunea română. Și ca să fie măsura și mai plină, Ungurii au reușit să înduplece pe împărat să nici nu citească memorandumul ci să-l retrimită în mod demonstrativ nedescăcut prezidentului comitetului național. Iși poate închipui ori cine, reacțiunea ce a produs acest procedeu al Împăratului în sânul poporului românesc.

Ungurii jubilau și credeau că prin această procedare guvernul unguresc a reușit să sâdească desnađejde în sufletele Românilor — punând în mișcate

un aparat întreg pentru înjghebarea unui curent moderat maghiarofil, între Români, în fruntea căruia stătea Mitropolitul Miron din Sibiu cu „Telegraful Român” și pentru a zdrobi pe periculoșii naționaliști în fruntea cărora stătea dr. Rațiu și „Tribuna” din Sibiu.

S'a întâmplat însă chiar contrarul. Românii au ajuns a fi mai solidari și mai încligați în lupta intransigentă națională, ca mai înainte. La aceasta a contribuit, în afară de acțiunea Memorandului care răpise cu sine opinia publică, mai ales două împrejurări menite de unguri să ne descurajeze — dar cari în realitate s'au întors contra maghiarilor și în favorul nostru.

Una și cea dintâi, că publicul maghiar încurajat de faptul că Imperatorul n'a primit delegațiunea română și mânat de intoleranța sa națională și politică cunoscută, a primit cu huidueli pe foarte mulți membri ai delegațiunii din Viena sosiți acasă. Mai mult, s'au dedat la adevărate vandalisme devastând aproape complet locuința prezidentului dr I. Rațiu din Turda, atacând noaptea casele mai multora în Șimleu și Arad — ceea ce a produs în întreaga lume civilizată o adâncă consternare și a trezit simpatie naturală pentru conducătorii acțiunii memorandiste și la aceia cari nu aprobau ducerea Memorandului la Viena.

A doua împrejurare și mai decisivă a fost hotărârea guvernului maghiar de a înprocesua membrii comitetului național cari au dus memorandumul la Viena — sub pretextul că Memorandumul cuprinde în sine agitație și îndemn la revoluție în contra Statului ungar.

Firește acest nemaipomenit act de

teroare al guvernului maghiar a solidarizat întreg neamul românesc de dincoace de Carpați.

Improcesuarea memorandumului și a comitetului național a fost considerată ca o persecuțiune în contra națiunii române și a adus astfel într'o singură tabără a apărării naționale, și pe acei români cari grupați în jurul lui Alex. Mocsonyi erau în contra imediatei prezentări a memorandumului.

Vestea improcesuării, pe urmă procedura judecătorească contra așa numiților memorandiști a trezit la conștiință și cele mai întunecate insule ale maselor populare — iar însăși pertractarea finală a procesului Memorandumului, întâmplată doi ani după prezentarea memorandumului a răscolit toate conștiințele vii ale întregului neam românesc. Procesul Memorandumului a dat prilej la un adevărat pelerinaj a zeci de mii de țărani și intelectuali la Cluj prefăcându se într'o măreață manifestare populară și demonstrațiune națională contra regimului maghiar. Inșiși, așa numiții, memorandiști — în frunte cu dr I. Rațiu au devenit martirii cauzei neamului românesc.

Dr Ioan Rațiu președintele partidului, Gh. Pop de Băsești v. pr. au fost condamnați la câte un an închisoare

Dr Vasile Lucaciu în calitate de secretar general la cinci ani în închisoare. Iuliu Coroianu referentul memorandumului la doi ani și opt luni membrii în comitet Patriciu Barbu, Gherasim Domide, Nico'ae Cristea, Septimiu Albin, Dr. Teodor Mihail, Rubin Patifa, Aurel Suciu, Mihai Velci, Dr D. P. Barcianu, Dimitrie Comșa, la

câte un an, iar *D. Roman* la opt luni închisoare.

Din aceștia mai sunt în viață: *Dr. Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Dimitrie Comșa și Dr. Teodor Mihali*, cari pot reprivi cu mândrie la pagina, care au înscriso ieri și tovarășii lor de luptă în istoria română. Moravurile de azi de a fi dați uitării, dacă nu sunt cu cei dela putere — să nu le tulbure seninătatea. Va veni și ziua dreptății mari și adevărate. Noi ne închinăm cu drag meritelor lor.

Jertfa îndrumează

În baza acestei sentințe revoltatoare care a închiegat și mai mult sufletele românești — cei condamnați de justiția maghiară, dar prea măriți de conștiința națională a poporului românesc au suferit în temnița maghiară. *Dr. Rațiu, Lucaciu și Coroianu* în Seghedin iar ceilalți în Vác. Suferința lor s'a răsplătit în belșug și pentru partidul național și pentru poporul românesc. Prin întreaga acțiune a memorandumului ieri au dat dovadă despre adâncă pricepere a spiritului masselor și o înaltă înțelegere a drepturilor și aspirațiilor națiunii române. Ei au adaus o faptă neperitoare la istoria politică a poporului românesc, s'au făcut vrednici de neștearsă recunoștință a neamului românesc, punând o piatră puternică în temelia unității noastre naționale care nu s'a putut face decât numai prin prevedere, curaj, jertfă și neclintită legătură cu masele largi ale poporulul.

În afară de acest rezultat mai înderătat — ducerea memorandumului la Viena a avut și un rezultat imediat

de cea mai mare importanță — făcând de fapt cunoscută cauza românească înaintea lumii civilizate precum o dovedește peste orice îndoială ziarele mari apusene între cari „*Kreuzzeitung*” scria: „Dacă deci românii cred că pelegrinajul lor a avut vreun rezultat această presupunere a lor se întemeiază pe împrejurarea că în faptă prin trimiterea deputațiunei stările *nemai pomenite* din Ungaria și Transilvania au fost aduse la cunoștința Impăratului și a Monarchiei întregi.”

Acțiunea memorandumului a avut rezultatul imediat, și mai important, acela de a fi fost începutul și imboldul puternic al unei *renașteri politice* a poporului românesc de dincoace de Carpați, care a răpit cu sine în mișcarea populară politică, întreg poporul românesc, a solidarizat pe bărbații politici, i-a încheșat în avânt și suferință cu poporul dela sate.

A dat o nouă școală politică tinerilor de pe atunci și a dat dovada adevărului că în politică acțiunea înseamnă viață și numai pr'n masse populare mișcate prin acțiuni hotărâte se poate atinge ținta dorită de un neam.

„Patria”, ziarul partidului, a consacrat zilei aniversare a ducerii Memorandului următorul articol scris de distinsul scriitor I. Agârbiceanu.

Treizeci de ani dela „Memorand”.

În ziua de 29 Maiu s'au împlinit treizeci de ani decând a sosit la Viena delegațiunea însărcinată de Conferința națională din Sibiu, să ducă la treptele tronului Habsburgic „Memorandul” românilor din Ardeal și Ungaria.

În luptele politice ale românilor de dincoace de Carpați acțiunea începută în 1892 de comitetul executiv al partidului național român, acțiune aprobată de Conferința națională reprezentând întreg poporul românesc de aici, a fost de o importanță capitală atât în ce privește organizarea luptelor politice viitoare de acasă, cât și în ce privește cunoașterea situației românilor din Ardeal și Ungaria în streinătate.

„Memorandul” împreună cu faimosul proces pornit pe urma lui împotriva conducătorilor partidului național de pe acele vremuri, a avut darul să pună, a doua oră după 1848, față în față două neamuri, arătând, că împăcare între ele nu poate exista, și astfel, deșteptând conștiința națională într'o măsură neatinșă înainte, să solidarizeze la luptă pe toți fii națiunii. Dela „Memorand” și dela procesul lui s'au început marile

acțiuni ale maselor conduse de partidul național, deschizând din an în an, mai largă prăpastia dintre cele două neamuri, prin tot mai limpedea cristalizare a idealului național și prin voința tot mai neînduplecată de a-l realiza.

Dela „Memorand” și dela procesul lui a început să ajungă „chestiunea minorităților” din Ungaria și Austria o chestiune europeană, și îndeosebi chestiunea românească a început să fie mai bine și mai fundamental cunoscută în țările civilizate.

Deaceia comemorarea zilei în care s'a început aceasta acțiune mântuitoare pentru noi, credem că nu e numai o datorie de pietate și de recunoștință față de luptătorii de atunci, ci și o datorie națională.

Intr'alt loc al ziarului reînviem împrejurările între cari s'a conceput Memorandul, soarta lui și urmările acestui apel la treptele Tronului de pe vremuri. Recunoștința noastră pleacă întregă către aceia care, deși prevedeau primejdiile cu care era împreunată noua acțiune politică pentru persoanele lor, nu s'au dat în lături, dela un act care ar fi putut aduce și o îmbunătățire în soarta poporului românesc din Ardeal și Ungaria.

Hotărâți să lupte până la moarte pentru neam, frunțași partidului național au fost gata să se folosească, de toate mijloacele legale pentru câștigarea și asigurarea drepturilor acestui popor, pe care-l iubeau așa de adânc.

Intreg Memorandul nu e decât o luptă pentru drept, legalitate, constituționalism, principii călcate în picioare de toate guvernele ungurești, care țineau pe români în afară de cadrele

chiar și a acelor legi care erau scrise în Constituția ungurească.

Asigurarea libertății naționale a unui popor care trăia în cadrele unui Stat străin, era una dintre treptele pe care urcând se putea înlăptui idealul național integral, — unitatea politică. Marile ideale nu se înlăptuesc decât treptat, și ori cât ar părea uneori că izbâdesc printr'o minune, cercetând fazele evoluției lui spre biruință, le vom afla pretutindenea.

Generația care a făcut memorandumul și a dat acel cald și tineresc avânt luptelor naționale în viitor, și-a dat și ea contribuția la realizarea idealului național. Cei mai mulți dintre conducătorii politici de atunci dorm somnul dreptilor, fără să fi văzut rodul la care au lăcomit atâta și pentru care au muncit cu jertfe așa de mari; cei puțini învredniciți să vadă marea zi a deplinei libertății naționale, vor afla o mângăere în gândul că lupta și suferința lor nu a fost zadarnică, și în luptele trecutului vor află îndreptățirea și necesitatea luptelor de azi pe care partidul național le poartă din aceeași dragoste pentru neam și țară, pentru marile principii care trebuie să triumfe în alcătuirea României-Mari: drept, legalitate, constituționalism real, moralitate publică.

Pentru că și azi după trecerea alor treizeci de ani poporul român de dincoace de Carpați, reprezentat și azi ca și atunci prin partidul național român, poartă aceeași luptă pentru constituționalism și legalitate, cu deosebirea că azi lupta o dăm în cadrele Statului nostru național. Ca și când am fi cunu-

nați, să nu ne mai putem despărți, cu aceste două mari principii ale Statului modern, ele ne sunt călăuza și ținta tuturor luptelor politice și de când am intrat în cadrele Statului național. Și într'adevăr partidul național nu numai că e cununat cu ele, ci la nașterea sa pe Câmpul Libertății, a fost și botezat cu ele. Se pare că odată cu conștiința romanității noastre, ne-a fost adusă din capitala strămoșilor și închinarea la marile principii de drept și de legalitate, care a stăpânit la poporul care a întemeiat întâia stăpânire de drept, mondială.

Cultul dreptului s'a dezvoltat la Românii ardeleni paralel cu cultul limbii, al istoriei, al trecutului nostru. De îndată ce s'a organizat politiceste în 3/15 Mai poporul românesc din Ardeal ca națiune luptătoare în partidul național român, nu știm ce ne-a dat mai mari puteri de luptă: conștiința latinității noastre, conștiința națională și încrederea în tăria noastră, ori neînduplecata convingere că dreptatea trebuie să biru'ască, că dreptul cuprins în lege, și legea care trebuie să cuprindă dreptul, curând sau mai târziu trebuie se iasă învingătoare într'un Stat care vrea să trăiască.

Dictonul strămoșesc: *Justitia regnorum fundamentum* a căzut într'un pământ atât de roditor în sufletele ardelenilor deschizători de noi orientări în viitorul neamului, prin contactul cu cultura apuseană, în special cu Roma, încât și-a împlântat aici rădăcinile pe veci, și le simțim încă și azi adânci, în sufletele noastre, noi nepoții și strănepoții lor. Nu cutezăm să spunem dacă la botezul partidului național pe câmpul Libertății în 3/15 Mai

1848 a fost slăvit mai frumos trecutul, origina, limba, puterea de viață a neamului, sau drepturile noastre la viață națională lupta pentru asigurarea acestor drepturi în legi care să fie puse la temelia țării.

Credem că nu numai marea noastră sete de dreptate, după veacuri de subjugare, a făcut să se implante în sufletele noastre hotărârea de a lupta pentru drept și legalitate. Credem că noi aveam pământul cel bun în care să cadă sămânța, ca o moștenire de la strămoși, de la cel mai mare popor de drept al anticității de la Romani. Și vechiul aluat, nefrământat de veacuri, s'a arătat gata să dospescă pâinea cea bună, îndă'ă ce noi am început a ne organiza ca națiune luptătoare dincoace de coastele Carpaților. Unei națiuni îi trebuie cadre de Stat, în care să trăiască, și cât ce le-am simțit necesitatea noi — urmașii unui popor de drept — le-am voit de la început puse pe fundamentul dreptății, care e și temelia Statelor.

În tot decursul luptelor politice ale partidului național până la unire, noi n'am avut numai fanaticii limbii, ai școlii și ai bisericii naționale, fanaticii conștiinței naționale, ci am avut și fanaticii legalității, ai constituționalismului, ai dreptului.

Atât de concrecută a fost în lupta noastră națională credința în triumful dreptului și a legalității, fără de care nu poate exista un Stat cu viitor, încât noi am luptat pentru acest triumf chiar în cadrele monarhiei habsburgice, deși, dacă l-am fi atins, realizarea unității politice a neamului românesc s'ar fi îndepărtat, căci Austro-

Ungaria nu s'ar fi prăbușit atât de îngrabă dacă ar fi dat drepturile ce li-se cuveniau popoarelor din pestrița ei alcătuire.

Ziarele noastre politice, hotărârile conferințelor naționale, sau congresele partidului, vorbirile deputaților noștri în Camera maghiară, cristalizau și evidențiau astfel de principii de drept și de legalitate, pe cari dacă le-ar fi adoptat guvernele ungurești, ar fi pus cele mai tari fundamente țării lor.

Am fost și suntem — românii ardeleni — un element de drept, care nu putem, chiar de am voi, să nu luptăm pentru triumful lui, al legalității, al constituționalismului, după cum izvorul de munte nu poate să fișnească decât apă clară și rece.

E o moștenire dela vechiul popor de drept al Romei? Ori de unde va fi noi, și neamul întreg, nu putem decât să binecuvântăm aceasta moștenire. Dacă, mânați de ea, am fost batjocoriți de asupritorii de pe vremuri, să mulțumim lui Dumnezeu: ei s'au prăbușit călcând în picioare dreptul și legea, dreptatea. Dacă, împinși de aceeași moștenire, luptăm azi în România-Mare pentru triumful constituționalismului, a legii, a moralității publice, care e suprema lege de guvernament, știm că nu vom mai prăbuși nimic, ci vom crea, pentru oă același suflet al întreg poporului românesc, e setos de „justitia regnorum fundamentum“.

*

Dela dr. I. Rațiu presidentul la 1892 al partidului național până la Iuliu Maniu presidentul de acum al partidului, s'au scurs treizeci de ani. Programul politic, concentrat în cele trei mari prin-

cipii de mai sus, tradiția în luptele noastre politice a rămas însă aceeași.

Un popor al dreptului, al legalității, al constituționalismului a fost acela care-l conducea pe dr. I. Rațiu la 1892 și care pierzându-și „încrederea nu numai față de regim ci față de toți factorii parlamentari”, făcea apel la al doilea factor constituțional. Și așa e poporul care în fața aceleiaș disconsiderări a Constituționalismului, și a încălcării legilor, prin Iuliu Maniu a făcut apel la al doilea factor constituțional în zilele noastre.

Și aceasta după ce acest popor, organizat în partidul național român, a dat dovadă că-i un fanatic credincios al regimului dreptății, și după ce, trei ani, a luptat cu toate guvernele pentru intronarea adevăratei vieți constituționale în țara cea nouă.

Căci după cum la 3/15 Mai 1848 pe Câmpul Libertății n'am putea spune ce avea mai drag națiunea română din Ardeal, de ce-a purtat mai mare grijă: de întărirea conștiinței naționale ori de sfințenia drepturilor sale ca națiune, tot astfel la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia, nu știm ce i-a zăcut mai tare la inimă mărutei Adunării naționale: unirea pe veci cu patria mama sau așezarea temeinică pe baza de drept a României-Mari?

Căci dacă într'un punct s'a declarat unirea, în celelalte se stabileau, *more romano* principiile constituționale ale noului Stat.

De trei ani neamul românesc de dincoace de Carpați, organizat în partidul național, luptă pentru a face din România un Stat cu adevărat constituțional un Stat de drept, un Stat al legii pentru toți cetățenii, luptă din porunca

moștenirii strămoșești, luptă din porunca întregii sale structuri sufletești. Nu e o atitudine trecătoare, nu e urmarea unor combinații potitice aceasta luptă ci e un imperativ categoric al sufletului ardelenesc.

În trei ani de luptă președintele de acum al partidului a ajuns să apeleze la al doilea factor constituțional care „stând de-asupra oricărui particularism“, are „chemarea constituțională să intervină“ de câte ori „organismul Statului este amenințat în structura lui cea mai internă“, — cum spunea — rezoluția din 1892. La apelul de acum 30 de ani al lui dr I. Rațiu și a tovarășilor săi, au răspuns temnițele ungurești. La apelul lui Iuliu Man'u, la al doilea factor constituțional răspuns nu s'a primit, dar o națiune întreagă știe că răspunsul azi numai pot fi temnițele. A cerea să atrofieze în noi simțul de drept și de legalitate prin menținerea unui regim ca cel de azi — e o imposibilitate, o încercare zadarnică. Și ar fi, dacă s'ar izbuti, o crimă națională pe care nu știu cine va avea cutezanța s'o facă.

*

Paralele dintre 1922 și 1892 trebuia trasă: asemănarea e prea mare. De încheiere ce-am putea spune decât: Binecuvântată fie pomenirea lui Ion Rațiu și a tovarășilor săi de luptă trecuți în eternitate după ce o viață întreagă au luptat, prin suferințe cumplite, pentru drepturile neamului lor și pentru biruința legii, recunoștință și stimă tovarășilor lui de luptă, care până azi mai păstrează cu sfințenie tradiția, luptând și azi pentru „justitia regnorum fundamentum“ și făgăduiala că partidul național nu va osteni nici o-

**dată în lupta pentru constituționalism
și legalitate, fiindcă știm că numai
prin întronarea lor consolidăm Româ-
nia-Mare și-i punem temelii veșnice.**